

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА

МАРЧУК Олександр Танасійович

УДК УДК 276 : 233.5 : 130.12

**КОНЦЕПЦІЯ ДУХОВНОГО ЗДОРОВ'Я
В АНТРОПОЛОГІЇ СХІДНОЇ ПАТРИСТИКИ**

Спеціальність 09.00.11 – релігієзнавство

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі культурології, релігієзнавства та теології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України
БАЛУХ Василь Олексійович,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
декан філософсько-теологічного факультету

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, доцент
КОНДРАТЬЄВА Ірина Владиславівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри релігієзнавства

кандидат філософських наук, доцент
ХРИСТОКІН Геннадій Володимирович,
Університет державної фіскальної служби України,
доцент кафедри філософії та політології

Захист відбудеться «24» травня 2017 р. о 14:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.21 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано «24» квітня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. Б. Остащук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Феномен здоров'я у палітрі ціннісних систем людства одноставно сприймається як норма, базова умова життєдіяльності, високоякісного рівня життєствердження, позитивного розвитку та реалізації усіх потенційно закладених здібностей людини: у плані фізичному, соціальному, психологічному, духовному. Поряд із цим, загально визнана в сучасній науці неправомірність обмеженого сприйняття та осмислення здоров'я виключно з позиції хвороб чи відсутності їх фізичних проявів стимулює до розширення дослідницьких горизонтів у сфері досягнення усього комплексу його життєво-практичних та смислових обширів інтерпретації. Закономірність і затребуваність такого змісту альтернативних напрямів наукового пошуку у цій дослідницькій площині, за умов сучасного синергетичного підходу в науці, регламентується, зокрема, й опорним визначенням здоров'я у Статуті Всесвітньої організації охорони здоров'я, прийнятому в 1949 році, проголошується: «Здоров'я – це стан повного фізичного, духовного та соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб та фізичних вад». З-посеред усіх перелічених, духовна складова здоров'я відіграє особливу роль своєрідної вершини, якою детермінуються, від стану якої залежать, гармонійною єдністю з якою уможливорюється зосередження найкращих проявів інших її ознак, зумовлюючи розвиток усієї повноти природи людини загалом. Зрозуміло, що сукупність різних етичних, естетичних, філософських і релігійних ціннісних установок у своєму комплексі формують, відповідно, й різні духовні системи людства, що можуть впливати на побудову духовної складової здоров'я. Сучасна християнська теологія активно розвиває «терапевтичну теологію», «агіотерапію», «християнську психотерапію», що є створеними на основі біблійної та патристичної антропології, досягнень сучасної психології та філософії. «Терапевтичний» поворот у християнській теології та психології породив зацікавлення богословів спадщиною авторів східної патристики як джерела для розвитку антропології здоров'я та відповідних психотерапевтичних практик. У сучасному українському релігієзнавстві відсутні комплексні аналітичні дослідження концепції духовного здоров'я людини у спадщині східної патристики та сучасній теології. Власне, усе це й визначає науково-дослідницьку доцільність та суспільну практичну значущість дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження здійснене у межах науково-дослідної роботи кафедри культурології, релігієзнавства та теології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича за темами: «Феномен релігійного життя: ретроспектива та реалії» (номер державної реєстрації 0110U000191) і «Суспільно-культурні та етнорелігійні фактори у контексті євроінтеграційних процесів: світоглядно-ціннісні та практичні виміри» (номер державної реєстрації – 0115U001037).

Метою дослідження є комплексна філософсько-релігієзнавча реконструкція вчення мислителів східної патристики про духовне здоров'я людини як цілісної системи антропологічних ідей, виявлення впливу патристичної антропології здоров'я на сучасну католицьку і православну теологію.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких основних **завдань**:

❖ з'ясувати ступінь наукової розробки проблеми, методологічну специфіку осмислення явища духовного здоров'я у концептуальній перспективі автентичного когнітивного ракурсу – східнопатристичної антропології та сотеріології;

❖ здійснити аналіз концепту духовного здоров'я з позицій розкриття патристичних принципів довершеності, дослідити етимологічні аспекти можливостей концептуально-конотаційної співмірності понять «здоров'я» та «досконалість», дати визначення явища духовного здоров'я людини;

❖ дослідити зміст вчення мислителів східної патристики про сотеричність Боготілення та його духовно-санологічну значущість, виявити санологічний аспект христологічної телеологічності в східнопатристичній характеристиці людини та структури її природи;

❖ проаналізувати ідеї мислителів східної патристики щодо стану духовного здоров'я мислительної та життєвої сил душі, специфіки устрою й позитивних функціональних проявів їх складових, виявити особливості процесу та ознаки досягнення духовного здоров'я на різних стадіях особистого розвитку людини згідно із мислителями грецької патристики;

❖ висвітлити особливості сучасного богословського синтезу біблійної, патристичної, сучасної антропологій здоров'я у творчості представників «терапевтичної теології», що створили також такі богословські дисципліни як «християнська психотерапія» та «агіотерапія». Виявити особливості впливу спадщини християнського Сходу на сучасну християнську терапевтичну теологію у її конфесійних вимірах.

Об'єкт дослідження – антропологія здоров'я східної патристики як частина християнської традиції теорій та практик духовного оздоровлення.

Предметом дослідження є концепція духовного здоров'я в антропології східної патристики та її вплив на сучасну «терапевтичну теологію».

Теоретико-методологічні засади дослідження. У ході роботи були застосовані загальнонаукові методи: структурного аналізу, аналогій, узагальнення і синтезу в тематичному проблемно-поетапному способі викладу дослідницького матеріалу. Заради ґрунтовного опрацювання патристичних текстів використовувалися методи тематичного, текстуального та інтертекстуального аналізу. Специфічність явища духовного здоров'я в традиції його осмислення представниками східної патристики обумовила необхідність звернення до транс- і кросдисциплінарного підходів, які дозволяють окреслити новий погляд на здоров'я людини як предмету та об'єкту філософсько-релігієзнавчого дослідження у парадигмальному контексті сучасного методологічного дискурсу наукового знання за принципами системності, всебічності, цілісності та комплексності аналізу. В цьому дослідницькому руслі набули свого застосування методи іманентного та системного аналізу. Зокрема, метод іманентного аналізу релігії дозволив розкрити систему поглядів про духовне здоров'я людини з позицій долучення, осягнення та відтворення богословської традиції «зсередини», у світлі релігійного бачення, зберігаючи при цьому наукову об'єктивність і конфесійну незаангажованість дослідження. Це, власне, і створило умови для кросдисциплінарного виходу за межі будь-яких можливих секулярних ідеологічних упереджень, ефективно використовуючи теологічні методологічні принципи східної патристики. Означені аналітичні установки дали змогу практично реалізувати трансдисциплінарний підхід у

межах новітніх синергетичних парадигмальних зорієнтувань сучасної науки, зберегти автентичність та неспотвореність висвітлення філософсько-теологічних ідей в їх міжгалузевому взаємозв'язку і використанні. Окрім того, безперечно, важливим було додержання традиційних для вітчизняної релігієзнавчої школи принципів об'єктивності, плюралізму, історизму та відкритості із безпосередньою зорієнтованістю до візового для даної роботи антропологічного принципу. Саме тому при розробці методологічної стратегії дисертації за взірцеві обрано низку системних підходів і принципів, методичних прийомів та інновацій, які були успішно апробовані в рамках побудови власних науково-дослідницьких проектів провідних українських істориків, теологів і релігієзнавців – В. Балуха, А. Баумейстера, О. Бродецького, І. Богачевської, В. Бондаренка, І. Васильєвої, Т. Гаврилюк, Кирила (Говоруна), С. Головащенко, А. Колодного, І. Кондратьєвої, В. Лубського, І. Мозгового, Д. Морозової, І. Остащука, Л. Филипович, Ю. Чорноморця, Г. Христокіна, О. Предко, З. Швед, Л. Шугаєвої. Концептуальну основу дисертаційного дослідження складають праці: Ієрофея (Влахоса), А. Глущенко, Ж.-К Ларше, Кіпріана (Керна), Василя (Караянніса), архієп. Василя (Кривошеїна), В. Лур'є, Д. Макарова, Г. Мандзарідіса, Н. Панайотіса, В. Петрова, Іустина (Поповича), І. Романідіса, Р. Сорабджі, Тихона (Софійчука), Ю. Чорноморця, С. Хоружого, Г. Христокіна.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше в українській релігієзнавчій науці реконструйовано східнопатристичну антропоморфологію духовного здоров'я; висвітлено принципи, ознаки та способи досягнення позитивних функціональних станів природи людини як результату духовної генези-богоуподібнення, виявлено особливості ідейного впливу патристичної антропології здоров'я на сучасну християнську терапевтичну теологію.

Проведене дослідження дало можливість обґрунтувати положення та висновки, що вирізняються науковою новизною і виносяться на захист.

Уперше:

❖ з'ясовано, що на відміну від традиційної для наукової медицини етіопатогенетично-ретроспективної методології аналізу явища здоров'я антропологія східної патристики пропонує діаметрально протилежну аксіологічну, онтологічну та методологічну зорієнтованість – обоження. Така позиційна заданість розкриває базовий принцип, методологічний фундамент східнопатристичної антропології духовного здоров'я, змістом якого є необхідність досліджуваного феномена з позицій гармонічності, конструктивності, цілісності та досконалості;

❖ відтворено базовий для східної патристики санологічний концепт, що розкривається у промислительно спроектованій цілительній місії Адама до гріхопадіння як можливості актуального енергійного прояву атрибутів-ознак здоров'я (через властивості досконалості) не лише в межах категоріальної пари «образ – подоба», а й «божественне – людське» з перспективою виходу на теантропічний рівень ідеалу здоров'я втіленого Логоса, перихорезисно-енергійно долаючи сутнісно нездоланну прірву меж «нетварного – тварного» у здобутті таких властивостей за благодаттю, якими Бог володіє за природою, всецілості із всецілим Богом, окрім тотожності за сутністю;

❖ розкрито етимологічні аспекти можливостей значеннєвої співмірності понять «здоров'я» та «досконалість» на єдиній концептуальній основі – ідеї духовно-

гармонійної цілісності; запропоновано визначити явище духовного здоров'я як динамічний стано-процес структурно-функціональної норми природи людини з творчо промислительною генезисною перспективою її природно-надприродного метафізичного преображення за теантропічно Богообразним та синергічно богоуподібним тропосом (способом) існування через потенційне, а відтак й актуальне набуття всієї повноти божественних властивостей без зміни сутнісного логосу у гармонійній всезціленості вічнорухливого спокою обоження;

❖ встановлено, що у богословсько-філософських, медичних і психолого-психотерапевтичних розробках відомих сучасних християнських науковців Матіаса Бека, Ганса Урса фон Бальтазара, Карла Ранера, Йорга Мюллера, Євгена Древермана, Вальтера Лехлера, Ієрофея Влахоса, Джона Романідеса, Жан-Клода Ларше був запропонований синтез біблійної, патристичної та сучасної психотерапевтичної стратегії лікування і збереження духовного здоров'я. Цей богословсько-науковий проект отримав назву «терапевтичної теології» та був розвинутий у католицькому і православному релігійному середовищах. Також він вплинув на виникнення «агіотерапії» як особливої форми знання і практик, що розроблені сучасним хорватським християнським мислителем Томіславом Іванчічем;

❖ виявлені етимологічні та концептуальні принципи феномену «лікування святим» у природно-історичному ході практично-інституційної реалізації багаторічного досвіду роботи з хворими. Виявлено, що фундамент агіотерапії є сучасною формою антропології здоров'я як синтезу патристичного, біблійного та екзистенціалістичного вчень про людину та її довершеність;

❖ доведено, що специфічною формою терапевтичної теології також стала «християнська психотерапія», яка набула особливого розвитку у межах сучасної православної теології. Ця богословська дисципліна, хоча і використовує методологію екзистенціальної психотерапії, перебуває під визначальним впливом антропології здоров'я східної патристики.

Уточнено:

❖ положення, що у православної традиції спасіння розуміється як процес зцілення особистості, який можливий через духовні практики, що описуються за допомогою мови платонізму, стоїцизму, галенізму;

Набуло подальшого розвитку:

❖ вивчення богословського ідеалу цілісної особистості як єдності діяльності розумних та нерозумних сил душі, а також тілесної складової персони.

Теоретичне значення дисертаційної роботи полягає у комплексному філософсько-релігієзнавчому дослідженні концепції духовного здоров'я в антропологічній системі східної патристики. Отримані результати і висновки дисертації слугуватимуть теоретичною базою для подальших досліджень патристичної антропології, створюють ідейно-методологічне підґрунтя для розробки нових проектів з осмислення східнопатристичної сотеріології в оригінальній герменевтичній перспективі – реалізації концептів духовного лікування та здоров'я людини.

Практичне значення роботи. Матеріали дослідження можуть використовуватися при формуванні концептуальних складових програм із організації навчально-виховного

процесу, методологічному і методичному забезпеченні викладання навчальних курсів із теології, релігієзнавства, культурології, філософії релігії, філософської антропології, історії філософії, історії медицини, психології та філософії здоров'я, християнсько-орієнтованої психології, психології релігії, різних напрямів комплементарної та психосоматичної медицини. Матеріали дисертації можуть бути використаними при розробці новітніх психокорекційних методик у науково-дослідницьких проектах у галузі практичної психології, розробці спецкурсів із практичного богослов'я, душпастирської опіки, створення відповідних експертних матеріалів, програм психологічного супроводу хворих, відповідних практичних рекомендацій, посібників і підручників. Також результати дослідження можуть бути впровадженими у сфери роботи соціальних служб, реабілітаційних центрів, центрів психологічної, паліативної та хоспісної допомоги.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним науковим дослідженням. Висновки та всі положення наукової новизни автором отримані самостійно.

Апробація результатів дисертації. Апробація теми дисертаційного дослідження здійснювалась у доповідях і наукових повідомленнях на міжнародних конференціях, зокрема: Міжнародних наукових конференціях «Дні науки філософського факультету – 2012, 2013, 2016» (Київ, 2012, 2013, 2016); VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Научный взгляд» (Горлівка, 2014); IV Міжнародній науково-практичній конференції молодих науковців «Світоглядно-ціннісне самовизначення людини. Толерантність: соціально-сміслові варіації та євроінтеграційний контекст» (Чернівці, 2015); III Міжнародній науково-практичній конференції «Філософська антропологія, психоаналіз та арт-терапія: перспективність взаємодії: підхід філософської антропології як метаантропології» (Київ, 2016); V Міжнародній науковій конференції «Антропологічні виміри філософських досліджень» (Дніпропетровськ, 2016); Міжнародній науково-практичній конференції «Current Issues and Problems of Social Sciences» (Kielce, 2016); Міжнародній міждисциплінарній науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Шевченківська весна» (Київ, 2013); Міжнародній науковій конференції студентів та аспірантів «IX Харківські студентські філософські читання» (Харків, 2013); Міжнародній науковій конференції «XIX Международные Кирилло-Методиевские чтения, посвященные Дням славянской письменности и культуры» (Мінськ, 2013); Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Соціокультурні виміри релігійних процесів у світі та Україні (Чернівці, 2013); III Міжнародній конференції молодих науковців «Світоглядно-ціннісні виміри гуманітарного знання та освіти» (Чернівці, 2010).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження висвітлено у 23 наукових публікаціях, 8 із яких опубліковано у фахових виданнях України (два видання входять до міжнародної індексації), 1 – в іноземному періодичному науковому виданні.

Структура та обсяг роботи. Мета, завдання та методологічні засади дисертаційного дослідження обумовили послідовність і логіку викладу матеріалу. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (450 позицій). Загальний обсяг дисертаційної роботи – 230 сторінок, з яких 180 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, визначено його мету, завдання, об'єкт і предмет; окреслено теоретико-методологічні принципи та методи дослідження, розкрито положення наукової новизни, теоретичне й практичне значення, перспективи використання результатів дисертації, подано відомості про форми їх апробації, відображено структуру та обсяг роботи.

У **першому розділі «Східнопатристична концепція духовного здоров'я як об'єкт наукового вивчення»** охарактеризовано джерельну базу дослідження, з'ясовано ступінь наукової розробки проблеми, методологічну специфіку осмислення явища духовного здоров'я у концептуальній перспективі автентичного когнітивного ракурсу – східнопатристичної антропології та сотеріології. На цій основі сформовано теоретико-методологічні принципи дисертаційної роботи, запропоновано власний дослідницький підхід, що передбачає застосування інструментарію історії філософії та лінгвістичного релігієзнавства, дано визначення концепту духовного здоров'я.

У **підрозділі 1.1 «Джерельна база та евристичний потенціал сучасних наукових досліджень феномена духовного здоров'я в антропології східної патристики»** проаналізовано творчу спадщину тих мислителів християнського Сходу, ідеї яких лягли в основу дисертаційного дослідження; з'ясовано історико-філософську канву й сам розвиток східнопатристичної антропологічної проблематики, специфіку понятійно-категоріального апарату патристики.

Загалом, увесь корпус джерел дисертаційної роботи можна поділити на дві частини: біблійно-богоодкровенна та антична філософська традиції; творча спадщина мислителів християнського Сходу. У дисертаційному дослідженні враховано основний ідейний спектр богословської та філософської творчості християнських релігійних мислителів II–XIV ст. та все ж основу джерельної бази роботи становлять праці представників східної патристики. Перша ж частина означеного корпусу творів є базовою в аспекті використання їх як джерел додаткової аргументації, порівняння, проведення аналогій, смислових паралелей, розкриття змістовної багатогранності й оригінальності досліджуваних в роботі східнопатристичних концептів. Антропологія здоров'я та оздоровлення стала предметом спеціального наукового зацікавлення сучасних зарубіжних теологів М. Бека, Г. У. фон Бальтазара, К. Ранера, Й. Мюллера, Є. Древермана, В. Лехлера, Дж. Романідеса, Ж.-К. Ларше, Ієрофея (Влахоса), Г. Дюмейжа, Дж. Отта, І. Джаніні, праці яких стали суттєвим джерелом для нашої дисертаційної роботи. Останнім часом з'явилися праці українських богословів, присвячені цій тематиці, серед яких слід виділити роботи П. Ушкалова, Р. Сотника, Тихона (Софійчука).

З'ясовано, що серед новітніх напрацювань відомих українських учених прямо або ж опосередковано (в межах своїх основних наукових розвідок) проблеми східнопатристичної антропології розроблялися, зокрема: Ю. Чорноморцем, Г. Христокіним, І. Мозговим, С. Качмаром, О. Лисенком, Кирилом (Говоруном), Р. Мартич, В. Туренком. Особливу увагу зосереджено на найновіші дослідження тих українських авторів, які намагалися розкрити певні аспекти антропологічної проблематики у богослов'ї різних представників східної патристики: дияк. А. Глущенко, В. Жуковський, М. Крокош, В. Бабій та Є. Нікольський. Окрім того, варто згадати зарубіжних та інших вітчизняних учених (зокрема дореволюційного та радянського періодів), праці яких присвячувались аналізу творчості як окремих представників східної патристики, так і тих, які проблемно зорієнтовані до всього

їх загалу. Найбільш відомими серед них є наукові розробки таких авторів: В. Андрушка, Іларіона (Алфеева), Г. У. фон Бальтазара, Г. Беневича, М. Бернацького, П. Бутакова, М. Лот-Бородін, Ф. Владимирського, Ієрофея (Влахоса), Ф. Гайнцера, І. Джаніні, Г. Дюмейжа, С. Епіфановича, С. Заріна, Ж.-К. Ларше, В. Леонова, В. Лоського, В. Лур'є, С. Логіновського, А. де Любака, Б. Мак-Гінна, Л. Тунберга, Василя (Караяніса), архім. Кіпріана (Керна), Василя (Кривошеїна), Д. Макарова, Г. Мандзарідіса, П. Мініна, Дж. Отга, Н. Панайотіса, В. Петрова, І. Попова, О. Сидорова, С. Хоружого, О. Чистякової, К. Шенборна, П. Шервуда. Найбільш відомими вітчизняними та зарубіжними авторами, праці яких звернені до сотеріологічної проблематики є: Феофан (Бистров), І. Волощук, П. Гнедич, І. Зелений, Іустин (Попович), Сергій (Страгородський), Іларіон (Троїцький), П. Ковалів, В. Коржевський, Ж.-К. Ларше, В. Лоський, Михаїл (Мудьюгін), М. Новоселов, Антоній (Храповицький), А. Хром'як. Важливим був ґрунтовний науковий доробок найбільш знаних фахівців у галузі християнської морально-орієнтованої психології: О. Гостева, М. Дворецької, В. Єлісеєва, Ю. Зенька, І. Халіл, О. Ходирева, О. Фоміна, Л. Шеховцевої, К. Яцкевича та ін.

У **підрозділі 1.2 «Методологічна стратегія дослідження духовного здоров'я в східнопатристичній антропології»** аналізуються різноманітні теорії щодо осмислення християнського вчення про спасіння (юридична, етична, онтологічно-органічна); на основі залучення широкого богословського та історико-філософського матеріалу (Біблійна, антична філософська традиція, сучасні теологічні системи) з'ясовуються ідейні витоки, смислові паралелі та концептуальна багатогранність східнопатристичної онтологічно-органічної сотеріології. Відтак, обґрунтовано методологічну правомірність її осмислення в оригінальній для мислителів східної патристики перспективі як цілісного процесу досягнення духовного здоров'я людини. Зокрема, розкриваються особливості змістовного наповнення, розстановки автентичних смислових акцентів, ідейної інтегральності та мовно-семантичної (етимологічні презумпції) традиційної для Біблійного, антично-філософського та патристичного світоглядів співмірності понять «спасіння» («зцілення») - досягнення гармонійної цілісності та єдності з Богом - «досконалістю» й «здоров'ям». Завдяки застосуванню методу іманентного та системного аналізу богословської традиції східної патристики всебічно розкривається зміст духовного здоров'я співмірно та з позицій довершеності в концептуальному обширі її багаторівневої репрезентації за допомогою сукупності оригінальних концептів систематичного православного богослов'я. Надзвичайно важливим було застосування методу розкриття антропологічної проблематики з позицій тріадології і христології, здоров'я та досконалісті з позицій абсолютного здоров'я й довершеності.

У **другому розділі «Концептуальні засади духовної антропоморфології здоров'я східної патристики»** проаналізовано патристичні ідеї щодо принципів гармонійного влаштування й позитивних функціональних проявів складових природи людини – ознак досягнення стану їх духовного здоров'я.

У **підрозділі 2.1 «Людина та структура її природи: особливості східнопатристичного вчення в його ідейних витоках»** висвітлено систему поглядів мислителів східної патристики щодо загальної характеристики людини в межах Біблійних концептів співобразності, христообразності та богоподібності. Поряд із тим, побіжно проведено відповідні смислові аналогії з антропоструктурною схематикою

античності. Стверджується, що для мислителів східної патристики аналіз здорового структурно-функціонального устрою природи людини концептуально обумовлюється врахуванням методологічного факту – христологія (не лише символічно, а й онтологічно), задаючи образ досконалої та здорової людини, визначає антропологію. Відповідно, природа людини як структурно, так і функціонально-гармонійно є влаштованою співобразно з Боголюдиною, в означеному розумінні, христологічно й теантропічно. На думку мислителів християнського Сходу, людина, за образом Бога і Людини Ісуса Христа, є одночасно природою та особистістю, особистістю, яка виявляє і конкретизує природу. Христологічність влаштування складної людської природи передбачає взаємозалежне володіння повноцінною природою – інтегральністю двох складових (душі і тіла), що за своєю природною необхідністю, енергійно охоплюючи одна одну, функціонально уможлиблює повноцінне й здорове життя розумного тварного сутнього (як досконалого виду), розкриває творчо закладені у ній можливості благочесно-здорових змін, преображаючого розвитку-обоження. З'ясовано важливість надання представниками східної патристики особливої ролі душі, оскільки завдяки її властивостям самостійності, саморухливості, керівництва тілом тощо, власне, постає можливим досягнення й збереження цілісності природи людини – її здоров'я.

У *підрозділі 2.2 «Специфіка влаштування і функціональних проявів духовного здоров'я життєвої сили душі»* проаналізовано ідеї мислителів християнського Сходу про структуру, принципи досягнення та функціональні ознаки духовного здоров'я пристрасної сили душі та її складових. З'ясовано, що життєва сила душі забезпечує здійснення нижчих пасивних душевних процесів. Тією своєю частиною, що підкоряється розуму – поділяється на афективну та чуттєво-бажаючу. Для чуттєво-бажаючої сили характерні такі види її проявів: бажання як таке, страх, задоволення і печаль. До бажуючої здібності у спрощеному (нераціональному) вигляді належить ще сила уяви (втім, деякі церковні письменники зараховують її до розумної сили душі) та чуттєвості. Афективна сила виявляється у трьох видах гніву. У здоровому функціональному стані бажання виявляється любов'ю до ближнього і Бога, а афективність є ненавистю до всього злого (гріха). Здоровим станом пристрасної частини душі мислителі східної патристики вважають безпристрасність, яка досягається не знищенням самої душевної сили, а благодатним преображенням. На основі розгляду можливих чуттєвих порухів здібності бажання (задоволення, печалі, страху) та афективності чітко визначено характерні риси проявів їх здорового функціонального стану. Зокрема, ознакою здоров'я чуттєвого прояву задоволення є тілесна стриманість, помірність, використання лише необхідного в межах дійсних потреб тіла. Здоровими задоволеннями вважаються лише ті, які не є з'єднаними з печалю, переорієнтовані від чуттєвої до розумної сили душі, джерела істинного безпристрасного задоволення завдяки єдності з Богом, що практично виявляються у добродієчному житті та щасті обоження у вічності. Здоровий прояв печалі – печаль за Богом, метою якої є досягнення висот моральної досконалості, що виникає через смиренне самоусвідомлення.

У *підрозділі 2.3 «Структура, особливості функціональної схематизації та принципи досягнення здоров'я мислительної сили душі»* висвітлюються ідеї мислителів східної патристики про структуру, принципи та функціональну схематику досягнення стану духовного здоров'я розумної сили душі та її складових. Мислительна (розумна) сила душі,

як вмістилище особистості людини, для мислителів східної патристики, є панівною, самовладною і найчистішою частиною душі, що становить справжню її сутність. Уніфікуючи в собі вольову та мисленнєву діяльність, розумна сила здатна скеровувати дію волі до добра (побуджувати до чеснот), владарювати над пристрастями. Стосовно енергійних проявів розумної сили душі, то її функціональне розкриття можливе у подвійній здатності: споглядальній та діяльній. Здоровий стан здібностей розумної сили душі є плодом добродісного праксису та споглядання, внутрішньо-уніфікуючий досвід яких розкриває можливості осягнення природного знання, що в надприродному енергійному пориві віри до незабутнього знання (вміщеного у Добрі та Істині як енергійних проявів Творця) досягає єдності з Богом. Відповідно, відбувається осягнення мудрості, яка виявляється в розсудливості, що, власне, і є ознаками досягнення досконалості та духовного здоров'я мислительної сили душі.

У третьому розділі **«Терапевтична теологія в сучасній християнській думці»** розкривається зміст та основні ідеї сучасних католицьких і православних богословів щодо теорій та практик, спрямованих на досягнення і збереження духовного здоров'я.

У **підрозділі 3.1 «Проблематика духовного здоров'я у сучасній католицькій теології»** передусім доводиться, що теоретичні рефлексії щодо психолого-психотерапевтичних методик лікування привели у другій половині ХХ століття до виникнення проекту «терапевтичної теології». Цей проект був розроблений у богословсько-філософських, медичних і психолого-психотерапевтичних працях відомих європейських християнських науковців: Матіаса Бека, Ганса Урса фон Бальтазара, Карла Ранера, Йорга Мюллера, Євгена Древермана, Вальтера Лехлера, Ієрофея Влахоса, Джона Романідеса, Жан-Клода Ларше. Практичним втілення цього проекту став метод агіотерапії, який розвинув хорватський теолог Томіслав Іванчич. У своїх працях, які є плодом багаторічних теоретичних досліджень, він реалізує абсолютно новий напрям у вивченні людської екзистенції, перетворивши агіотерапію із методу «терапевтичної теології» на окрему теологічну дисципліну і практику. Терапевтична теологія та агіотерапія у їх конфесійних вимірах створюють множину синтезів біблійної, патристичної та сучасної теологічної антропології здоров'я. Ці синтези уможливлені використанням методів сучасної психології та психотерапії, філософії екзистенціалізму та психоаналізу.

У **підрозділі 3.2 «Проблематика духовного здоров'я у сучасному православному богослов'ї»** перш за все доводиться, що відродження зацікавлення до патристичної антропології здоров'я відбулося завдяки поверненню у теологічний дискурс ХХ століття теорії спасіння як зцілення. Особливим явищем стала «православна психотерапія», що утвердилася як богословська дисципліна завдяки працям Жан-Клода Ларше «Теологія хвороби», «Терапія психічних хвороб: досвід християнського Сходу перших століть», «Лікування духовних хвороб в аскетичній традиції Православної Церкви» та монографії митрополита Ієрофея (Влахоса) «Православна психотерапія». Відновлення патристичної антропології здоров'я відбувалося у межах неопатристичної парадигми теології, а тому передбачало актуалізацію відповідних концептів грецької патристики, переклад їх на мову сучасної екзистенційної психології і пропозицію традиційної теології та церковних практик як методів зцілення. В цілому, православна психотерапія залишається консервативним богословським проектом. На початку ХХ століття формується нова постмодерна

православна практична психологія (Л. Шеховцова, Ю. Зенько, К. Яцкевич). Ця сучасна православна практична психологія має міждисциплінарний характер і є аналогічною до проекту агіотерапії католицького теолога Т. Іванчіча.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дисертаційного дослідження сформульовано такі узагальнюючі висновки, які мають теоретичне і практичне значення.

Антропологія здоров'я є складовою більшої релігійних традицій, але у межах православ'я вона отримала специфічний розвиток. Аскетизм передбачає певне нехтування цінністю здоров'я. Але у межах патристики антропологія здоров'я є логічно пов'язаною із онтологічно-органічним типом сотеріології, нормативним для православної традиції, суть якої полягає у твердженні, що спасіння є зціленням людської природи, а не юридичним виправданням грішника. Відповідно, патристичне розуміння духовного здоров'я передбачає оптимістичний погляд на здібності людини, які, при сприятливому впливі благодаті та вироблені особистістю певних навичок, можуть досягти довершеності у теоантропологічному способі життя.

З'ясування концептуально закладеного потенціалу духовного здоров'я в антропологічній христологічності, теантропічності та христоцентричності дало змогу виявити еталонні показники духовного здоров'я людини. Констатована христологічність антропології, христоцентричність з автентично унормованою функціональною основою досягнення всецілості-здоров'я розкривають глибинний концепт східнопатристичної думки щодо теантропічних ідеалів духовного здоров'я як реалізації ікономічно спроектованого терапевтичного принципу єдиноможливого шляху та способу досягнення здоров'я у Бого-людському тропосі синергії природ. Як результат, патристичний інваріант методології осмислення духовного здоров'я дозволив виявити духовно-терапевтичну значущість промислительно закладеної перспективи та можливості оздоровлюючого преображення природи кожної людини в синергії Божественно-іпостасної єдності з Ісусом Христом.

Духовно здоровий стан здібностей душі уможливується за умов реалізації принципу їх переорієнтації (благодатного преображення, а не «умертвіння») в напрямку до нетварного ідеалу здоров'я та досконалості – Бога. Отож, через повернення цілісності первинно-природного стану втраченої після падіння чистоти – духовного здоров'я. За умов такої позитивної цілеорієнтованості (при формуванні гармонійності їх природно-ієрархічного устрою на чолі з умом, що перебуває в актуальній енергійній єдності з Логосом-Творцем) відбувається одночасне відновлення як самої здорової ієрархії функціональної структури природи людини, так і преображення (зцілення) всієї повноти її сутнісних сил. Подібний метод може бути актуальним і для пасивних здібностей нерозумної душі та різних видів їх проявів. Як результат, уможливується досягнення стану безпристрасності, що є здоров'ям душі.

Доведено, що здоровий стан мислительної сили душі є результатом добродісного пр�ксису (діяння) та, відповідно, набутого знання в природному та надприродному спогляданні, виявляючись у мудрості, що розкривається розсудливістю, гармонійною цілісністю всіх її складових частин, обумовлених актуальною єдністю з Богом.

Антропологія здоров'я східної патристики власними ідейними джерелами має платонізм та стоїцизм, а також вчення Галена.

Вплив біблійної та патристичної антропології здоров'я є визначальним для сучасних католицької та православної «терапевтичної теології», «агіотерапії», «християнської психотерапії», у межах яких відбувається синтез традиційних знань і практик із сучасною психологією та психотерапією. Цей синтез уможлиблюється завдяки використанню екзистенціалістичної філософії та теології як методологічної основи для сучасної теології здоров'я.

Католицька терапевтична теологія проробила складний шлях від консервативних теоретичних проектів до практик ліберальної «агіотерапії». Відповідні теорії та практики систематично звертаються до спадщини східної патристики.

У межах теологічної традиції християнського Сходу сформована православна психотерапія, яка має консервативний характер. Водночас виник ліберальний напрямок православної психології, що динамічно розвивається не лише зарубіжними, а й українськими мислителями. Перспективи актуалізації антропології здоров'я східної патристики пов'язані з новими прочитаннями того вчення про людину, її здібності та граничні стани, що розвивали Григорій Ниський, Йоан Золотоустий, Діадох Фотікійський, Максим Сповідник, Григорій Палама.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових та іноземних періодичних виданнях:

1. Марчук О.Т. Концепт «терапевтичної теології» у працях європейських науковців ХХ – початку ХХІ століття. Ексцентрика єдності в галузеводослідницькій багатовекторності наукових розробок римо-католицьких учених / О.Т. Марчук // Релігія та Соціум : Міжнародний часопис. – Чернівці : Чернівецький нац. ун.-т, 2013. – С. 77–87.
2. Марчук О.Т. Досвід становлення агіотерапії (за працями Томіслава Іванчіча) / О.Т. Марчук // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Випуск 646–647. Філософія. – Чернівці : Чернівецький нац. ун.-т, 2013. – С. 193–199.
3. Марчук О.Т. Феноменаналіз здоров'я у системі патристичних принципів досконалості. Частина І. Атрибути ідеальних моделей у перспективах холістичної актуалізації / О.Т. Марчук // Гілея : науковий вісник : збірник наукових праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : ПП “Видавництво “Гілея”, 2014. – Вип. 88 (9). – С. 189–194.
4. Марчук О.Т. Принципи здорового функціонального устрою пристрасної сили душі в антропологічних синтезах східної патристики / О.Т. Марчук // Актуальні проблеми філософії та соціології. Науково-практичний журнал / гол. р. С.В. Ківалов. – Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2015. – Вип. 7. – С. 86–89.
5. Марчук О.Т. Феномени задоволення та страждання в ідейній системі антропології здоров'я східної патристики (Частина І) / О.Т. Марчук // Гілея : науковий вісник : збірник наукових праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : ПП “Видавництво “Гілея”, 2016. – Вип. 110 (7). – С. 245–249.

6. Марчук О.Т. Феномени задоволення та страждання в ідейній системі антропології здоров'я східної патристики (Частина II) / О.Т. Марчук // Гілея : науковий вісник : збірник наукових праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : ПП “Видавництво “Гілея”, 2016. – Вип. 111 (8). – С. 200–204.

7. Марчук О.Т. Здоров'я розуму: східнопатристичний концепт структурно-функціональних особливостей / О.Т. Марчук // Філософія і політологія в контексті сучасної культури. Науковий журнал / гол. ред. О.С. Токовенко. – Дніпропетровськ : Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, – 2016. – Випуск 3 (12). – С. 134–143.

8. Marchuk O. Jesus Christ: Eastern Patristic Concept of Nature's Therapeutic Synergy / Oleksandr Marchuk // International Journal of Economics and Society. – Memphis (Tennessee, USA) : ICES. – Issue 1, 2015. – P. 270–274.

9. Марчук О.Т. Релігія та наука: проблеми коадаптації / О.Т. Марчук // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. – Випуск 512–513. Серія «Філософія». – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. – С. 177–184.

Матеріали і тези наукових конференцій:

10. Марчук О.Т. Феномен християнського релігійного лікування у світлі аналізу сучасних рецепцій елементів ранньохристиянських терапевтичних практик / О.Т. Марчук // Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету – 2012», 18–19 квітня, 2012 р. : [матеріали доповідей та виступів] / редкол.: А.Є. Конверський [та ін.]. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2012. – Ч.5. – 68–69.

11. Марчук О.Т. Феномен агіотерапії: підхід до осягнення / О.Т. Марчук // Шевченківська весна, матеріали Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. – К. : Логос, 2013. – Вип. XI, ч. 2. – С. 445–446.

12. Марчук О.Т. Концептуально-денотативні виміри поняття «агіотерапія» / О.Т. Марчук // Хист. Всеукраїнський медичний журнал молодих вчених. Матеріали Х Ювілейної міжнародної медико-фармацевтичної конференції студентів та молодих учених «Актуальні проблеми медицини та фармації» (27-28 березня 2013 р., м. Чернівці). – Чернівці : БДМУ, 2013. – Вип. 15. – С. 287.

13. Марчук О.Т. Богословсько-антропологічні методи агіотерапії / О.Т. Марчук // Матеріали Міжнародної наукової конференції студентів та аспірантів “IX Харківські студентські філософські читання”. – 25–26 квітня 2013 року. Харків, 2013. – С. 56–57.

14. Марчук О.Т. Структурно-концептуальні засади агіотерапії / О.Т. Марчук // Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету – 2013», 16–17 квітня, 2013 р. : [матеріали доповідей та виступів] / редкол.: А.Є. Конверський [та ін.]. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2013. – Ч.5. – С. 175–176.

15. Марчук О.Т. Праксиопотенциальность агитотерапии в анализе концепта богословско-антропологических методов врачевания / О.Т. Марчук // Материалы XIX Международных Кирилло-Мефодиевских чтений, посвященных Дням славянской

письменности и культуры. – Минск : Изд-во Белорусского гос. ун-та культуры и искусств, 2013. – Вып.18. – С. 324–325.

16. Марчук О.Т. Пневмотерапевтичність релігійності в аналізі богословсько-антропологічних розробок Матіаса Бека / О.Т. Марчук // Матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Соціокультурні виміри релігійних процесів у світі та Україні» (30-31 травня 2013 р., м. Чернівці). – Чернівці, 2013. – С. 59–60.

17. Марчук О.Т. Патристичні принципи здоров'я: цілісність як концепт досконалості / О.Т. Марчук // Научный взгляд: материалы VIII (XLVIII) Международной научно-практической конференции по философским, филологическим, юридическим, педагогическим, экономическим, психологическим, социологическим и политическим наукам (21-22 августа 2014 г.). – Горловка : ФЛП Пантюх Ю.Ф., 2014. – С. 6–7.

18. Марчук О.Т. Ісус Христос: патристичний концепт сотеричної толерантності природ / О.Т. Марчук // Світоглядно-ціннісне самовизначення людини. Толерантність: соціально-сміслові варіації та євроінтеграційний контекст. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції молодих науковців (8-9 травня 2015 року). – Чернівці : Чернівецький національний університет, 2015. – С. 50–54.

19. Марчук О.Т. Концепція насолоди в антропології здоров'я східної патристики / О.Т. Марчук // Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету – 2016», 20–21 квітня, 2016 р. : [матеріали доповідей та виступів] / редкол.: А.Є. Конверський [та ін.]. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2016. – Ч.8. – С. 35–37.

20. Марчук О.Т. Ознаки здоров'я органів чуття : східнопатристичний підхід до осмислення / О.Т. Марчук // Філософська антропологія, психоаналіз та арт-терапія: перспективність взаємодії: підхід філософської антропології як метаантропології : збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції, 30–31 березня 2016 р. / За ред. Хамітова Н.В. – К. : Інтерсервіс, 2016. – С. 200–202.

21. Марчук О.Т. «Πάθος»: структурно-функціональні аспекти осмислення здоров'я душі в антропології східної патристики / О.Т. Марчук // Антропологічні виміри філософських досліджень : матеріали 5-ої міжнародної наукової конференції, Дніпропетровськ, 14-15 квітня 2016 р. – Дніпропетровськ : ДНУЗТ, 2016. – С. 58–60.

22. Марчук О.Т. Задоволення, печаль, страх: ознаки здоров'я в смисловій інтерпретації мислителів східної патристики / О.Т. Марчук // International Scientific-Practical Conference Actual questions and Problems of development of Social Sciences : Conference Proceedings, June 28-30, 2016. – Kielce : Holy Cross University, 2016 – P. 39–42.

23. Марчук О.Т. Наукове знання та релігійний світогляд: проблеми співвідношення / О.Т. Марчук // Світоглядно-ціннісні виміри гуманітарного знання та освіти: Матеріали III Міжнародної конференції молодих науковців 28 – 29 жовтня 2010 року. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. – С. 227–230.

АНОТАЦІЯ

Марчук О. Т. Концепція духовного здоров'я в антропології східної патристики. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.11 – релігієзнавство. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2017.

У дисертації вперше у вітчизняному дослідницькому дискурсі запропоновано комплексний філософсько-релігієзнавчий аналіз концепції духовного здоров'я в антропології східної патристики.

На основі опрацювання значного обсягу патристичних джерел реконструйовано східнопатристичну антропоморфологію духовного здоров'я; висвітлено принципи, ознаки та способи досягнення позитивних функціональних станів природи людини як результату духовної генези-богоуподібнення в межах відтворення концептуальної автентики валеографічного підходу щодо їх розкриття.

Здійснено аналіз феномену духовного здоров'я з позицій розкриття патристичних принципів довершеності, висвітлено етимологічні аспекти можливостей концептуально-конотаційної співмірності понять «спасіння», «здоров'я» та «досконалість», дано визначення східнопатристичного концепту духовного здоров'я. Окрім того, проаналізовано вчення мислителів східної патристики про сотеричність Боговтілення та його духовно-санологічну значущість, розкрито христологічну телеологічність влаштування природи людини з позитивних функціональних перспектив прояву її складових. Виявлено ознаки досягнення духовного здоров'я на етапі духовного ділання (праксису), природного споглядання та обоження.

Ключові слова: Ісус Христос, духовне здоров'я, досконалість, праксис, споглядання, обоження, східна патристика, антропологія, сотеріологія, душа.

АННОТАЦІЯ

Марчук А. Т. Концепція духовного здоров'я в антропології восточної патристики. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.11 – религиоведение. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2017.

В диссертации впервые в отечественном религиоведении предложен комплексный философско-религиоведческий анализ концепции духовного здоровья в антропології восточной патристики.

На основе тематического анализа значительного массива патристических источников реконструировано восточнопатристическую антропоморфологию духовного здоровья; освещены принципы, признаки и способы достижения положительных функциональных состояний природы человека как результата духовного генезиса-богоуподобления с позиций воспроизводства концептуальной аутентичности валеографического подхода к их раскрытию.

Осуществлен анализ феномена духовного здоровья с позиций раскрытия патристических принципов совершенства, освещены этимологические аспекты возможностей концептуально-коннотационной соразмерности понятий «спасения», «здоровье» и «совершенство», дано определение восточнопатристического концепта духовного здоровья. Кроме того, проанализированы учения мыслителей восточной патристики о сотеричности Боговоплощения и его духовно-санологическую значимость,

раскрыто христологическую телеологичность устройства природы человека из функциональных позиций здоровья ее составляющих. Выявлены признаки достижения духовного здоровья на этапах духовного делания (праксиса), естественного созерцания и обожения.

Установлено, что в богословско-философских, медицинских и психолого-психотерапевтических разработках известных современных христианских ученых М. Бека, Г. У. фон Бальтазара, К. Ранера, Й. Мюллера, Е. Древермана, В. Лехлера, И. Влахоса, Дж. Романидеса, Ж.-К. Ларше создан синтез библейской, патриотической и современной научно-медицинской и психотерапевтической стратегий лечения и сохранения духовного здоровья. Этот богословско-научный синтез, получивший название «терапевтической теологии», повлиял на возникновение агиотерапии как особой формы знания и практик, которые были созданы благодаря научным разработкам известного современного хорватского теолога Т. Иванчича. Раскрываются этимологические и концептуальные принципы феномена «лечения святым» в природно-историческом ходе практически-институциональной реализации. Выявлено, что фундаментом агиотерапии является современная форма антропологии здоровья как синтез патриотического, библейского и экзистенциалистского учений о человеке и его совершенстве.

Ключевые слова: Иисус Христос, духовное здоровье, совершенство, прaxis, созерцание, обожение, восточная патристика, антропология, сотериология, душа.

SUMMARY

Marchuk O.T. The Concept of Spiritual Health in Anthropology of Eastern Patristics. – Manuscript.

Thesis for the degree of Candidate of Philosophy in specialty 09.00.11 – Religious Studies – National Pedagogical Dragomanov University. – Kyiv, 2017.

For the first time in the national discourse research complex philosophical and religious analysis of the concept of spiritual care in Eastern Patristics anthropology is proposed.

On the basis of a significant amount of patristic sources eastern patristic anthropomorphology of spiritual health is reconstructed; the principles, characteristics and ways to achieve positive functional states of human nature as a result of spiritual genesis of the Godlike within the authentic of valeografic conceptual approach to disclosure are covered.

The analysis of the phenomenon of mental health from the standpoint of opening patristic principles of excellence highlights the etymological aspects of capabilities of proportion of conceptual-conotational notions of "salvation", "health" and "excellence", defines the Eastern Patristics concept of spiritual health. In addition, the analysis is given to the teachings of Eastern Patristics thinkers on soterity of God incarnation into sanologic spiritual significance, discloses logical teleology of placing human nature with positive perspectives of functional manifestation of its components. The signs of achieving spiritual health to spiritual stage of action (praxis), natural contemplation and divinization are revealed.

Key words: Jesus Christ, spiritual health, perfection, praxis, contemplation, divinization, Eastern Patristics, anthropology, soteriology, soul.